

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

3. oktober 2019*

»Præjudiciel forelæggelse – direktiv 93/13/EØF – forbrugeraftaler – urimelige kontraktvilkår – lån med pant i fast ejendom, som er koblet til en udenlandsk valuta – kontraktvilkår angående fastsættelse af vekselkurs mellem valutaer – retsvirkninger af, at et kontraktvilkår erklæres urimeligt – rettens mulighed for at tilpasse de urimelige kontraktvilkår ved anvendelse af generelle civilretlige bestemmelser – vurdering af forbrugerens interesse – opretholdelse af aftalen uden urimelige kontraktvilkår«

I sag C-260/18,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Sąd Okręgowy w Warszawie (den regionale domstol i Warszawa, Polen) ved afgørelse af 26. februar 2018, indgået til Domstolen den 16. april 2018, i sagen

Kamil Dziubak,

Justyna Dziubak

mod

Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidligere Raiffeisen Bank Polska SA,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Prechal (refererende dommer), og dommerne F. Biltgen, J. Malenovský, C.G. Fernlund og L.S. Rossi,

generaladvokat: G. Pitruzzella,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

– Kamil Dziubak og Justyna Dziubak ved advokat A. Plejewska,

* Processprog: polsk.

- Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidligere Raiffeisen Bank Polska SA, ved radcowie prawni R. Cebeliński og I. Stolarski,
- den polske regering ved B. Majczyna, som befuldmægtiget,
- Det Forenede Kongeriges regering ved S. Brandon, som befuldmægtiget, bistået af barrister A. Howard,
- Europa-Kommissionen ved N. Ruiz García og M. Siekierzyńska, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 14. maj 2019, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 1, stk. 2, artikel 4, artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler (EFT 1993, L 95, s. 29).
- 2 Anmodningen er blevet fremsat i forbindelse med en tvist mellem på den ene side Kamil Dziubak og Justyna Dziubak (herefter »låntagerne«) og på den anden side Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, tidligere Raiffeisen Bank Polska SA (herefter »Raiffeisen«), vedrørende et angiveligt urimeligt kontraktvilkår om en koblingsmekanisme, der blev anvendt i en aftale om lån med pant i fast ejendom, som var koblet til en udenlandsk valuta.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 I 13. betragtning til direktiv 93/13 anføres følgende:

»[D]et antages, at de love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne, som direkte eller indirekte fastsætter vilkårene for forbrugerftaler, ikke indeholder urimelige kontraktvilkår; det forekommer derfor ikke nødvendigt at lade kontraktvilkår, der afspejler love eller bindende administrative bestemmelser samt bestemmelser i internationale konventioner, som medlemsstaterne eller Fællesskabet er part i, være underlagt bestemmelserne i dette direktiv; udtrykket »love og bindende administrative bestemmelser« omfatter ligeledes de regler, som ifølge lovgivningen gælder mellem de kontraherende parter, når der ikke er aftalt anden ordning.«

- 4 Direktivets artikel 1, stk. 2, bestemmer:

»Kontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser samt bestemmelser eller principper i internationale konventioner, som medlemsstaterne eller Fællesskabet er part i, bl.a. på transportområdet, er ikke underlagt dette direktivs bestemmelser.«

5 Direktivets artikel 4 bestemmer:

»1. Det vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt, under hensyn til hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse samt til alle andre vilkår i aftalen eller i en anden aftale, som hænger sammen med denne, jf. dog artikel 7.

2. Vurderingen af, om kontraktvilkårene er urimelige, omfatter hverken definitionen af aftalens hovedgenstand eller overensstemmelsen mellem pris og varer eller mellem tjenesteydelser og betalingen herfor, for så vidt disse vilkår er affattet klart og forståeligt.«

6 Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer følgende:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

7 Direktivets artikel 7, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

Polsk ret

8 Artikel 56 i Kodeks cywilny (den civile lovbog) bestemmer:

»En retshandel udfolder ikke kun de virkninger, der udtrykkes i den, men også de virkninger, der følger af loven, samfundslivets principper og sædvane.«

9 Den civile lovbogs artikel 65 bestemmer:

»1. Viljeserklæringen skal fortolkes i overensstemmelse med samfundslivets principper og sædvane under hensyntagen til de omstændigheder, hvorunder den er blevet udtrykt.

2. Ved undersøgelsen af kontrakterne skal der lægges vægt på parternes fælles hensigt og kontraktens formål snarere end på kontraktens ordlyd.«

10 Den civile lovbogs artikel 353¹ er affattet som følger:

»Aftaleparterne kan frit udforme deres retsforhold, blot dets indhold eller formål ikke er i strid med forholdets egenart (natur), loven eller samfundslivets principper.«

11 Den civile lovbogs artikel 354 bestemmer:

»1. Debitor skal opfylde sin forpligtelse i overensstemmelse med dens indhold og på en måde, som svarer til dens samfundsmæssige og økonomiske formål og samfundslivets principper, og såfremt der findes en bestemt sædvane på det pågældende område, også på en måde, der svarer til denne sædvane.

2. Kreditor skal på samme måde medvirke til forpligtelsens opfyldelse.«

12 Den civile lovbogs artikel 385¹ bestemmer følgende:

»1. Bestemmelser i en forbruger aftale, som ikke har været genstand for en individuel forhandling, er ikke bindende for forbrugeren, hvis de fastsætter hans rettigheder og pligter på en måde, som er i strid med god forretningsskik, og groft tilsidesætter hans interesser (ulovlige kontraktvilkår). Denne bestemmelse berører ikke vilkår, som fastsætter parternes hovedydelse, herunder prisen eller vederlaget, hvis de er entydigt formuleret.

2. Såfremt et kontraktvilkår ikke er bindende for forbrugeren i medfør af stk. 1, forbliver aftalen i øvrigt bindende for parterne.

3. Kontraktvilkår, hvis indhold forbrugeren ikke har haft nogen virkelig indflydelse på, anses for ikke individuelt aftalt. Dette gælder navnlig for aftalevilkår, der stammer fra en standardkontrakt, som kontrahenten har foreslået forbrugeren.

[...]«

13 Den civile lovbogs artikel 385² bestemmer:

»Det afgørende for prøvelsen af, om et kontraktvilkår er foreneligt med god moral, er tidspunktet for kontraktens indgåelse under hensyntagen til kontraktens indhold, omstændighederne ved indgåelsen af kontrakten samt de øvrige kontrakter, der er forbundet med kontrakten.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

14 Den 14. november 2008 indgik låntagerne i deres egenskab af forbrugere en låneaftale med sikkerhed i fast ejendom med Raiffeisen. Denne aftale var i polske zloty (PLN), men var koblet til en udenlandsk valuta, nærmere bestemt den schweiziske frank (CHF), og havde en løbetid på 480 måneder (40 år).

15 Principperne for lånets kobling til den omhandlede valuta var reguleret i bankens almindelige betingelser for lån i fast ejendom, som blev vedlagt aftalen.

16 § 7, stk. 4, i disse almindelige betingelser fastsætter i det væsentlige, at udbetalingen af det i hovedsagen omhandlede lån skulle ske i PLN på grundlag af en kurs, som ikke var lavere end prisen for køb af PLN-CHF i henhold til den i banken gældende vekselkurs tabel på tidspunktet for udbetalingen af midlerne, og lånets debetsaldo skulle angives i CHF på grundlag af denne kurs. Ifølge de samme betingelsers § 9, stk. 2, skulle de lånerater, der skulle betales, angives i CHF og debiteres på den pågældende lånerates forfaldsdag på PLN-bankkontoen, idet salgskursen i henhold til den pågældende vekselkurs tabel denne gang var afgørende.

17 Den i hovedsagen omhandlede rentesats blev fastsat på grundlag af en variabel rentesats og var sammensat af referencesatsen LIBOR CHF 3M og Raiffeisens faste margen.

18 Låntagerne har anlagt et søgsmål ved den forelæggende ret med principal påstand om, at det fastslås, at låneaftalen er ugyldig, fordi kontraktvilkårene vedrørende koblingsmekanismen, der er beskrevet i denne doms præmis 16, er urimelige. I denne forbindelse har de gjort gældende, at kontraktvilkårene er ulovlige, idet de tillader Raiffeisen at fastsætte valutakurserne vilkårligt og efter forgodtbefindende. Banken bestemmer følgelig ensidigt kreditsaldoen, som angives i CHF, samt størrelsen af låneraten i PLN. Såfremt de nævnte kontraktvilkår ophæves, vil den korrekte valutakurs ikke kunne fastsættes, således at aftalen ikke kan opretholdes.

- 19 Subsidiært har låntagerne nedlagt påstand om, at aftalen gennemføres uden disse urimelige kontraktvilkår på grundlag af lånebeløbet i PLN og den i aftalen fastsatte rentesats, som sammensættes af den variable LIBOR-sats og den faste bankmargen.
- 20 Raiffeisen har bestridt, at de pågældende kontraktvilkår er urimelige og har gjort gældende, at parterne efter en eventuel fjernelse af disse vilkår er bundet af andre bestemmelser i den i hovedsagen omhandlede låneaftale. I stedet for de ophævede vilkår og i mangel af en deklaratorisk bestemmelse, som regulerer fastsættelsen af valutakursen, skal de generelle principper, der er fastsat i den civile lovbogs artikel 56, 65 og 354, anvendes.
- 21 Banken har endvidere anfægtet, at ophævelsen af de pågældende vilkår ville kunne føre til, at den i hovedsagen omhandlede låneaftale gennemføres som et lån i PLN under anvendelse af den rentesats, der er fastsat på grundlag af LIBOR. En anvendelse af LIBOR CHF som aftalt af parterne, i stedet for den højere rentesats, der er foreskrevet for PLN, dvs. WIBOR, ville ifølge banken udelukkende følge af en inddragelse af den koblingsmekanisme, der er fastsat i de pågældende vilkår.
- 22 Den forelæggende ret har anført, at låneaftaler, der er koblet til en udenlandsk valuta, såsom den omhandlede, er udviklet i praksis. Denne type låneaftale blev først indført i polsk lovgivning i løbet af 2011, men denne lovgivning foreskriver kun en pligt til i aftalen at fastlægge særlige regler vedrørende bl.a. konverteringsmekanismen.
- 23 Den har for så vidt angår de vilkår, der er fastsat i den pågældende kontrakt, præciseret, at den tager udgangspunkt i, at disse vilkår er urimelige og således ikke binder låntagerne.
- 24 Nævnte ret har anført, at det uden de pågældende vilkår er umuligt at fastsætte en vekselkurs og således at gennemføre den omhandlede aftale. Den har i denne henseende rejst spørgsmålet først og under henvisning til dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), om det i tilfælde af, at aftalen er ufordelagtig for forbrugeren, er tilladt at udfylde udeladelsen i den pågældende aftale på grundlag af nationale bestemmelser ikke ved deklaratoriske bestemmelser, men ved generelle bestemmelser, som henviser til samfundslivets principper og sædvane som dem, der er fastsat i den civile lovbogs artikel 56 og 354. Selv om det er muligt, at disse principper og sædvaner gør det muligt at antage, at den relevante valutakurs er den, der anvendes af Raiffeisen, som det følger af de anfægtede kontraktvilkår, kan der ifølge den forelæggende ret ligeledes være tale om markedsvekselkursen eller den kurs, der fastsættes af centralbanken.
- 25 I tilfælde af, at dette spørgsmål besvares benægtende, har den pågældende ret endvidere rejst spørgsmålet, om det, såfremt retten finder, at annullationen af aftalen vil have ufordelagtige følger for forbrugeren, er muligt for den at opretholde det urimelige vilkår i denne kontrakt, selv om forbrugeren ikke har udtrykt et ønske om at være bundet af denne.
- 26 Den forelæggende ret har dernæst anført, at det ved afgørelsen af, om en annullation af en aftale har ufordelagtige følger for forbrugeren, er nødvendigt at fastlægge bedømmelseskriterierne for disse følger og navnlig tidspunktet, hvorpå de skal bedømmes. Den forelæggende ret har ligeledes rejst spørgsmålet, om den kan foretage bedømmelsen af følgerne af annullationen af den pågældende afgørelse mod forbrugers vilje, dvs. om forbrugeren kan modsætte sig, at aftalen udfyldes, eller at måden, hvorpå aftalen gennemføres, fastsættes på grundlag af regler, der omfatter generelle bestemmelser, såfremt Domstolen i modsætning til forbrugers opfattelse finder, at det kunne være mere fordelagtigt for denne forbruger at udfylde den pågældende aftale end at annullere den.
- 27 Den forelæggende ret har endelig rejst spørgsmålet, hvorledes formuleringen »hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår« i artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes. Den pågældende ret har anført, at opretholdelsen af den i hovedsagen omhandlede aftale i en ændret form som beskrevet i denne doms præmis 19, selv om denne opretholdelse ikke er objektivt umulig, ville kunne stride mod de almindelige principper om begrænsning af kontraktfriheden, der er fastsat i polsk ret og navnlig i

den civile lovbogs artikel 353¹, henset til, at der ikke er nogen tvivl om, at dette låns kobling udgør det eneste grundlag for den rentesats, der er støttet på LIBOR CHF, som aftalt af parterne i forbindelse med indgåelsen af den pågældende kontrakt.

28 På denne baggrund har Sąd Okręgowy w Warszawie (den regionale domstol i Warszawa, Polen) besluttet at udsætte sagen og forelægge følgende præjudicielle spørgsmål for Domstolen:

- »1) Skal artikel 1, stk. 2, og artikel 6, stk. 1, i [direktiv 93/13] fortolkes således, at udeladelser i en aftale – når det konstateres, at visse kontraktvilkår, som regulerer parternes opfyldelse af deres forpligtelser (disses størrelse), er urimelige, og hele kontrakten som følge heraf til ulempe for forbrugeren er ugyldig – ikke kan udfyldes ved anvendelse af deklatoriske bestemmelser, som erstatter de urimelige vilkår direkte, men ved anvendelse af bestemmelser i national ret, som også bestemmer de virkninger, der udtrykkes i en retshandel, ud fra principperne om rimelighed (i samfundslivet) eller sædvane?
- 2) Skal følgerne af hele kontraktens ugyldighed for forbrugeren i givet fald bedømmes ud fra de omstændigheder, der forelå ved kontraktens indgåelse, eller ud fra de omstændigheder, der foreligger på det tidspunkt, hvor tvisten mellem parterne om de pågældende klausulers gyldighed opstår (hvor forbrugeren gør gældende, at disse vilkår er urimelige), og hvilken betydning skal den opfattelse, som forbrugeren har anlagt i forbindelse med en sådan tvist, tillægges?
- 3) Kan bestemmelser, som udgør urimelige vilkår som omhandlet i direktiv [93/13], opretholdes, såfremt deres opretholdelse på tidspunktet for tvistens afgørelse objektivt er til fordel for forbrugeren?
- 4) Kan konstateringen af, at kontraktvilkår, der regulerer størrelsen samt opfyldelsen af parternes forpligtelse, er urimelige, i lyset af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13[...] føre til, at retsforholdet, således som kontrakten udformer det efter bortfaldet af de urimelige vilkår, ikke længere svarer til parternes vilje med hensyn til hovedydelsen? Navnlige: Kan der trods konstateringen af, at et kontraktvilkår er urimeligt, fortsat anvendes andre bestemmelser, som ikke klassificeres som urimelige, som regulerer forbrugerenes pligt til at opfylde hovedforpligtelsen, og som i henhold til parternes aftale (der er medtaget i kontrakten) indholdsmæssigt er uløseligt forbundet med det vilkår, som forbrugeren har anfægtet?«

Retsforhandlingerne for Domstolen

29 Ved dokument indleveret til Domstolens Justitskontor den 24. juni 2019 har Raiffeisen anmodet om, at retsforhandlingernes mundtlige del genåbnes. Ved dokument indleveret til Domstolens Justitskontor den 4. september 2019 redegjorde denne part for de grunde, der underbyggede anmodningen om genåbning.

30 I denne forbindelse har Raiffeisen til støtte for denne påstand i det væsentlige gjort gældende, at generaladvokaten i forslaget til afgørelse fejlagtigt antog for det første, at polsk ret ikke indeholder nogen retlig deklatorisk bestemmelse, som direkte fastsætter regler om valutaomregning, selv om en sådan regel er blevet indført i den civile lovbogs artikel 358, stk. 2, for det andet, at den nationale ret skal »udforme« kontrakten og gøre brug af »fortolkning eller kreativitet« ved fastlæggelsen af kontraktens indhold, mens den gældende praksis i Polen består i at anvende centralbankens gennemsnitskurs, og, for det tredje, at annullationen af låneaftalen i princippet ville indebære, at det skyldige lånebeløb straks forfalder til betaling, selv om polsk ret foreskriver andre former for følger af en annullation af en sådan aftale, som er meget mere byrdefulde for forbrugeren. Denne part har ligeledes gjort gældende, at såfremt det accepteres, som foreslået af generaladvokaten i punkt 41 i forslaget til afgørelse, at en låneaftale, der er koblet til CHF såsom den i hovedsagen omhandlede, kan

omdannes til en aftale, der ikke længere er koblet til denne valuta, men som fortsat er genstand for den lavere rentesats i sidstnævnte valuta, vil det have negative følger af et uforholdsmæssigt omfang for den polske banksektor.

- 31 Ifølge artikel 83 i Domstolens procesreglement kan Domstolen efter at have hørt generaladvokaten ved kendelse bestemme, at retsforhandlingernes mundtlige del skal åbnes eller genåbnes, navnlig hvis den finder, at sagen er utilstrækkeligt oplyst, eller såfremt en part, efter at denne del af retsforhandlingerne er afsluttet, er fremkommet med nye oplysninger vedrørende sagens faktiske omstændigheder, som er af afgørende betydning for Domstolens afgørelse, eller såfremt sagen bør afgøres på grundlag af et argument, som ikke har været drøftet af parterne eller de berørte, som er omfattet af artikel 23 i statuten for Den Europæiske Unions Domstol.
- 32 I det foreliggende tilfælde er Domstolen efter at have hørt generaladvokaten af den opfattelse, at den har alle de oplysninger til rådighed, som er nødvendige, for at den kan træffe afgørelse. Den har i denne forbindelse anført, at de forhold, som Raiffeisen har fremført, ikke udgør nye oplysninger vedrørende sagens faktiske omstændigheder, som er af afgørende betydning for Domstolens afgørelse som omhandlet i procesreglementets artikel 83. Disse forhold kan, for så vidt som de vedrører fortolkningen af polsk ret, nemlig højst være relevante for den afgørelse, som den forelæggende ret skal træffe. De er derimod ikke relevante med henblik på besvarelsen af den forelæggende rets spørgsmål. Endvidere udgør de oplysninger vedrørende den uforholdsmæssige karakter ved omdannelsen af aftalen som beskrevet af Raiffeisen blot en gengivelse af de skriftlige bemærkninger, som selskabet allerede har indgivet.
- 33 På denne baggrund er det uforholdsmæssigt at genåbne retsforhandlingernes mundtlige del.

Om de præjudicielle spørgsmål

Det fjerde spørgsmål

- 34 Med det fjerde spørgsmål, der skal besvares først, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at en national ret efter at have konstateret, at visse vilkår i en aftale om et lån, der er koblet til en udenlandsk valuta med en rentesats, som er direkte knyttet til interbankrenten for den pågældende valuta i henhold til den nationale ret, finder, at aftalen ikke kan opretholdes uden disse vilkår, eftersom en ophævelse af disse vilkår ville indebære, at karakteren af den pågældende aftales hovedgenstand ændres.
- 35 I denne forbindelse fremgår det af forelæggelsesafgørelsen, at de kontraktvilkår, der er anfægtet af låntagerne, vedrører mekanismen for det i hovedsagen omhandlede låns kobling til den pågældende valuta, hvilken kobling effektueres således, at låntagerne skal bære de omkostninger, der er forbundet med vekselkursforskellen mellem købskursen for denne valuta og den valuta, der anvendes til udbetalingen af midlerne, og salgskursen for den valuta, der anvendes til de månedlige tilbagebetalingsrater. Eftersom den forelæggende ret fastslog, at disse kontraktvilkår er urimelige, har den rejst spørgsmålet, om den i hovedsagen omhandlede låneaftale kan opretholdes uden de pågældende kontraktvilkår, for så vidt som kontraktens opfyldelse, når den valgte koblingsmekanisme er fjernet, vil være den samme som opfyldelsen af en anden kontrakt end den, der blev indgået mellem parterne.
- 36 Ifølge retten ville den i hovedsagen omhandlede låneaftale nemlig ikke længere være koblet til den pågældende valuta, mens rentesatsen ville forblive støttet på samme valutas laveste rentesats. En sådan ændring, som påvirker aftalens hovedgenstand, ville kunne stride mod de generelle principper om begrænsning af kontraktfriheden, der er fastsat i polsk ret og særligt i den civile lovbogs artikel 353.

- 37 Det bemærkes i denne forbindelse, at den beskyttelsesordning, der er indført ved direktiv 93/13 om urimelige kontraktvilkår, er baseret på tanken om, at forbrugeren befinder sig i en svagere stilling end den erhvervsdrivende såvel hvad angår forhandlingsstyrke som informationsniveau, hvilket medfører, at forbrugeren accepterer kontraktvilkår, der er udarbejdet på forhånd af den erhvervsdrivende, uden mulighed for at få indflydelse på indholdet af disse begreber. Under hensyntagen til denne svagere stilling forpligter dette direktiv medlemsstaterne til at indføre en ordning, som sikrer, at alle kontraktvilkår, der ikke har været genstand for individuel forhandling, kan efterprøves med henblik på at afgøre, om de er urimelige (jf. i denne retning dom af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia, C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 49 og 50).
- 38 I denne sammenhæng bestemmer artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.
- 39 Ifølge fast retspraksis har denne bestemmelse og særligt det andet sætningsled til formål ikke at annullere samtlige aftaler, der indeholder urimelige vilkår, men at erstatte den formelle balance, som kontrakten indfører mellem medkontrahenternes rettigheder og forpligtelser, med en reel balance, der skal genindføre ligheden mellem parterne, i hvilken forbindelse det skal præciseres, at den omhandlede aftale i princippet skal bestå, uden at der foretages andre ændringer end dem, der følger af ophævelsen af de urimelige kontraktvilkår. Såfremt denne sidstnævnte betingelse er opfyldt, kan den omhandlede kontrakt i henhold til artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 opretholdes, for så vidt som en sådan opretholdelse af kontrakten retligt set er mulig i overensstemmelse med reglerne i national ret, hvilket skal efterprøves ved en objektiv tilgang (jf. i denne retning dom af 14.3.2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, præmis 40 og 51, og af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia, C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 57).
- 40 Det følger heraf, at artikel 6, stk. 1, andet sætningsled, i direktiv 93/13 ikke selv fastsætter kriterierne for muligheden for at videreføre en kontrakt uden de urimelige kontraktvilkår, men overlader det til den nationale retsorden at fastslå kriterierne under overholdelse af EU-retten, som generaladvokaten i det væsentlige ligeledes anførte i punkt 54 i forslaget til afgørelse. Det er således i princippet på baggrund af de kriterier, der er fastsat i national ret, at muligheden i en konkret situation for at opretholde en kontrakt, hvoraf visse vilkår er blevet erklæret ugyldige, skal undersøges.
- 41 Hvad angår de grænser, der er opstillet i EU-retten, som i denne sammenhæng skal iagttages af den nationale ret, skal det bl.a. præciseres, at situationen for en af aftaleparterne i overensstemmelse med den objektive tilgang, der er omhandlet i denne doms præmis 39, ikke i national ret kan anses for det afgørende kriterium, der afgør aftalens videre skæbne (jf. i denne retning dom af 15.3.2012, Pereničová og Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, præmis 32).
- 42 Den forelæggende ret synes ikke i hovedsagen at udelukke, at den i hovedsagen omhandlede låneaftale ved blot at ophæve klausulerne om vekselkurs i princippet kan opretholdes i en ændret form som beskrevet i denne doms præmis 36, men tvivler på, at den nationale ret giver mulighed for en sådan ændring af aftalen.
- 43 Det følger imidlertid af det i denne doms præmis 40 og 41 fastslåede, at såfremt en national ret i henhold til de relevante bestemmelser i den nationale ret finder, at opretholdelse af en aftale uden de urimelige kontraktvilkår, den omfatter, ikke er mulig, er artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 i princippet ikke til hinder for, at den erklæres ugyldig.
- 44 Dette gælder så meget desto mere under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede, idet det tilsyneladende følger af de oplysninger, som den forelæggende ret har anført, og som sammenfattet i denne doms præmis 35 og 36, at annullationen af de vilkår, der blev anfægtet af låntagerne, fører til ikke kun ophævelse af koblingsmekanismen og af vekselkursforskellen, men indirekte ligeledes til, at

den kursrisiko, som er direkte forbundet til det i hovedsagen omhandlede låns kobling til valutaen, bortfalder. Domstolen har imidlertid allerede fastslået, at vilkår vedrørende kursrisikoen definerer hovedgenstanden for en låneaftale såsom den i hovedsagen omhandlede, således at den objektive mulighed for at opretholde den i hovedsagen omhandlede låneaftale under disse omstændigheder forekommer usikker (jf. i denne retning dom af 14.3.2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, præmis 48 og 52 og den deri nævnte retspraksis).

- 45 På baggrund af ovenstående betragtninger skal det fjerde spørgsmål besvares med, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke er til hinder for, at en national ret efter at have konstateret, at visse vilkår i en aftale om lån, der er koblet til en udenlandsk valuta og knyttet til en rentesats, der er direkte forbundet med interbankrenten for den pågældende valuta, er urimelige, i henhold til den nationale ret fastslår, at aftalen ikke kan opretholdes uden disse vilkår, fordi ophævelsen af disse vilkår ville indebære, at karakteren af den pågældende aftales hovedgenstand ændres.

Det andet spørgsmål

- 46 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således for det første, at de følger for forbrugeren, som annullationen af aftalen i sin helhed medfører som omhandlet i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), skal bedømmes ud fra omstændigheder, der forelå på tidspunktet for aftalens indgåelse snarere end ud fra de omstændigheder, der forelå eller kunne forudses på tidspunktet for tvisten, og, for det andet, at den vilje, som forbrugeren udtrykker i denne forbindelse, er afgørende ved denne bedømmelse.
- 47 I denne forbindelse, som det følger af besvarelsen af det fjerde spørgsmål, gælder, at såfremt den forelæggende ret finder, at det i henhold til den nationale lovgivning er umuligt at opretholde den pågældende låneaftale efter ophævelsen af de urimelige kontraktvilkår, som den omfatter, kan aftalen i princippet ikke opretholdes som omhandlet i artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 og skal således erklæres ugyldig.
- 48 Domstolen har imidlertid fastslået, at den pågældende artikel 6, stk. 1, ikke er til hinder for, at den nationale ret har mulighed for at erstatte et urimeligt kontraktvilkår med en deklaratorisk bestemmelse i national ret eller en bestemmelse, der finder anvendelse ved aftale herom mellem aftalens parter, idet denne mulighed dog er begrænset til situationer, hvor konstateringen af, at det urimelige vilkår er ugyldigt, ville forpligte retten til at annullere aftalen i det hele, hvilket ville have særligt skadelige virkninger for forbrugeren og dermed straffe denne (jf. i denne retning dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 80-84, og af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia, C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 64).
- 49 Hvad for det første angår tidspunktet, hvorpå disse følger skal bedømmes, bemærkes, at denne erstatningsmulighed fuldt ud indgår i formålet med artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, der, som anført i denne doms præmis 39, består i at beskytte forbrugeren ved at genindføre ligheden mellem denne sidstnævnte og den erhvervsdrivende (jf. i denne retning dom af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia, C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 57).
- 50 Henset til, at denne erstatningsmulighed tjener til at gennemføre beskyttelsen af forbrugeren ved at tage hensyn til hans interesser i forhold til de følger, der eventuelt kan udløses af annullationen af den omhandlede aftale i sin helhed, skal det konstateres, at disse følger nødvendigvis skal bedømmes ud fra de omstændigheder, der forelå eller kunne forudses på tidspunktet for tvisten.

- 51 Beskyttelsen af forbrugeren kan nemlig kun sikres, såfremt der tages hensyn til hans reelle og således aktuelle interesser og ikke hans interesser under de omstændigheder, der forelå på tidspunktet for indgåelsen af den pågældende aftale, som generaladvokaten i det væsentlige ligeledes anførte i punkt 62 og 63 i forslaget til afgørelse. På samme måde er de følger, som disse interesser skal beskyttes mod, følger, der reelt indtræder under omstændigheder, der foreligger eller kan forudses på tidspunktet for tvisten i tilfælde af, at den nationale ret annullerer den pågældende aftale, og ikke de omstændigheder, der ville foreligge på tidspunktet for indgåelsen af den pågældende aftale efter annullationen af denne aftale.
- 52 Denne konstatering kan ikke drages i tvivl af den omstændighed, som Raiffeisen har fremhævet, at artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13 knytter bedømmelsen af, hvorvidt et kontraktvilkår er urimeligt »på tidspunktet for aftalens indgåelse«, til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse, og formålet med denne bedømmelse adskiller sig herved grundlæggende fra bedømmelsen af følgerne af aftalens annullation.
- 53 Hvad for det andet angår den betydning, som den vilje, som forbrugeren i denne forbindelse udtrykker, skal tillægges, bemærkes, at Domstolen vedrørende den pligt, der påhviler den nationale ret til i givet fald af egen drift at udelukke de urimelige kontraktvilkår i henhold til artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, har præciseret, at denne nationale ret ikke er forpligtet til at tilsidesætte det pågældende vilkår, hvis forbrugeren, efter at han er blevet belært af retten, ikke har til hensigt at gøre gældende, at vilkåret er urimeligt og ikke-bindende, og således giver et frit og informeret samtykke til det pågældende vilkår (jf. i denne retning dom af 21.2.2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, præmis 23, 27 og 35 og den deri nævnte retspraksis).
- 54 Direktiv 93/13 foreskriver således ikke, at den ordning for beskyttelse mod erhvervsdrivendes anvendelse af urimelige kontraktvilkår, som det har indført til fordel for forbrugerne, skal være obligatorisk. Følgelig finder den ikke anvendelse, når forbrugeren foretrækker ikke at påberåbe sig denne beskyttelsesordning.
- 55 Tilsvarende, for så vidt som den pågældende ordning for beskyttelse mod urimelige kontraktvilkår ikke finder anvendelse, såfremt forbrugeren modsætter sig dette, er forbrugeren så meget desto mere berettiget til i henhold til samme ordning at modsætte sig beskyttelse mod de negative følger, som annullationen af aftalen i sin helhed indebærer, såfremt han ikke ønsker at påberåbe sig denne beskyttelse.
- 56 På baggrund af ovenstående betragtninger skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således for det første, at de følger for forbrugeren, som annullationen af aftalen i sin helhed indebærer som omhandlet i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), skal bedømmes ud fra de omstændigheder, der forelå eller kunne forudses på tidspunktet for tvisten, og, for det andet, at den vilje, som forbrugeren har udtrykt i denne forbindelse, er afgørende ved denne bedømmelse.

Det første spørgsmål

- 57 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at udeladelser i en aftale, der er en følge af ophævelsen af aftalens urimelige vilkår, kun kan udfyldes ved anvendelse af almindelige bestemmelser i national ret, som bestemmer, at de virkninger, der udtrykkes i en retshandel, fuldstændiggøres af bl.a. de virkninger, der udspringer af princippet om rimelighed eller af sædvane.

- 58 I denne forbindelse og som anført i denne doms præmis 48 har Domstolen fortolket artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 således, at bestemmelsen ikke, når en annullation af en aftale i sin helhed har negative følger for forbrugeren, er til hinder for, at den nationale ret afhjælper ugyldigheden af aftalens urimelige kontraktvilkår ved at erstatte dem med en deklaratorisk bestemmelse i national ret eller en bestemmelse, der finder anvendelse ved aftale herom mellem aftaleparterne.
- 59 Det bemærkes, at den pågældende erstatningsmulighed, som udgør en undtagelse til hovedreglen om, at den omhandlede kontrakt fortsat er bindende for parterne, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår, den omfatter, er begrænset til deklaratoriske bestemmelser i national ret eller bestemmelser, der finder anvendelse ved aftale herom mellem aftaleparterne, og er navnlig støttet på, at sådanne bestemmelser anses for ikke at indeholde urimelige kontraktvilkår (jf. i denne retning dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 81, og af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia, C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 59).
- 60 Disse bestemmelser har nemlig til formål at afspejle den ligevægt, som den nationale lovgiver ønskede at indføre mellem parternes samlede rettigheder og forpligtelser for visse kontrakter i de tilfælde, hvor parterne enten ikke har givet afkald på anvendelse af en standardforskrift, der er fastsat af den nationale lovgiver for de pågældende aftaler, eller udtrykkeligt har valgt, at en regel, der er indført af den nationale lovgiver i denne henseende, skal finde anvendelse.
- 61 I det foreliggende tilfælde, selv såfremt det antages, at bestemmelser såsom de af den forelæggende ret nævnte, henset til deres generelle karakter og behovet for at gøre dem operationelle, kan træde i stedet for de pågældende urimelige kontraktvilkår blot ved, at den nationale ret foretager erstatning heraf, synes de under alle omstændigheder ikke at have været genstand for en særlig vurdering fra lovgivers side med henblik på at skabe denne ligevægt, således at disse bestemmelser ikke er omfattet af den formodning for, at de ikke er urimelige, der er omhandlet i denne doms præmis 59, således som generaladvokaten i det væsentlige ligeledes har anført i punkt 73 i forslaget til afgørelse.
- 62 På baggrund af det ovenstående skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at udeladelser i en aftale, der er en følge af ophævelsen af aftalens urimelige vilkår, kun kan udfyldes ved anvendelse af almindelige bestemmelser i national ret, som bestemmer, at de virkninger, der udtrykkes i en retshandel, fuldstændiggøres af bl.a. de virkninger, der udspringer af princippet om rimelighed eller af sædvane, og som hverken er deklaratoriske bestemmelser eller bestemmelser, der finder anvendelse ved aftale herom mellem aftaleparterne.

Det tredje spørgsmål

- 63 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for en opretholdelse af urimelige kontraktvilkår i en aftale, såfremt ophævelse af disse vilkår indebærer, at aftalen annulleres, og at retten finder, at denne annullation har ufordelagtige følger for forbrugeren.
- 64 Indledningsvis skal det præciseres, at dette spørgsmål vedrører det tilfælde, at det ikke er muligt at erstatte de urimelige kontraktvilkår efter den fremgangsmåde, der er omhandlet i denne doms præmis 48.
- 65 Det bemærkes, at medlemsstaterne i henhold til artikel 6, stk. 1, første sætningsled, i direktiv 93/13 skal fastsætte, at urimelige kontraktvilkår »ikke binder forbrugeren«.

- 66 Domstolen har fortolket bestemmelsen således, at når en national ret anser et kontraktvilkår for urimeligt, er den forpligtet til ikke at anvende vilkåret, hvilken forpligtelse der kun kan undtages fra, såfremt forbrugeren, efter at han er blevet belært af retten, ikke har til hensigt at gøre gældende, at vilkåret er urimeligt og ikke-bindende, og således giver et frit og informeret samtykke til det pågældende vilkår, som det er anført i denne doms præmis 53.
- 67 Såfremt forbrugeren ikke giver samtykke eller endog udtrykkeligt modsætter sig opretholdelsen af de pågældende urimelige kontraktvilkår, som det synes at være tilfældet i hovedsagen, finder den pågældende undtagelse derfor ikke anvendelse.
- 68 På baggrund af det ovenstående skal det tredje spørgsmål besvares med, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for en opretholdelse af urimelige kontraktvilkår i en aftale, såfremt ophævelse af disse vilkår indebærer, at aftalen annulleres, og at retten finder, at denne annullation har ufordelagtige følger for forbrugeren, såfremt denne sidstnævnte ikke har givet samtykke til en sådan opretholdelse.

Sagsomkostninger

- 69 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parter udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 6, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke er til hinder for, at en national ret efter at have konstateret, at visse vilkår i en aftale om lån, der er koblet til en udenlandsk valuta og knyttet til en rentesats, der er direkte forbundet med interbankrenten for den pågældende valuta, er urimelige, i henhold til den nationale ret fastslår, at aftalen ikke kan opretholdes uden disse vilkår, fordi ophævelsen af disse vilkår ville indebære, at karakteren af den pågældende aftales hovedgenstand ændres.**
- 2) Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således for det første, at de følger for forbrugeren, som annullationen af aftalen i sin helhed indebærer som omhandlet i dom af 30. april 2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), skal bedømmes ud fra de omstændigheder, der forelå eller kunne forudses på tidspunktet for hvor tvisten, og, for det andet, at den vilje, som forbrugeren har udtrykt i denne forbindelse, er afgørende ved denne bedømmelse.**
- 3) Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at udeladelser i en aftale, der er en følge af ophævelsen af aftalens urimelige vilkår, kun kan udfyldes ved anvendelse af almindelige bestemmelser i national ret, som bestemmer, at de virkninger, der udtrykkes i en retshandel, fuldstændiggøres af bl.a. de virkninger, der udspringer af princippet om rimelighed eller af sædvane, og som hverken er deklaratoriske bestemmelser eller bestemmelser, der finder anvendelse ved aftale herom mellem aftaleparterne.**
- 4) Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for en opretholdelse af urimelige kontraktvilkår i en aftale, såfremt ophævelse af disse vilkår indebærer, at aftalen annulleres, og at retten finder, at denne annullation har ufordelagtige følger for forbrugeren, såfremt denne sidstnævnte ikke har givet samtykke til en sådan opretholdelse.**

Underskrifter